

ἐν Ἀδάνοις παρὰ τὴν τῶν Ἰακωβιτῶν, αἰρέσεως σαζομένης εἰσέτι πολλαχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας.

Τὰ δὲ νῦν Ἀδανα εἰσέτι πόλις ἐστὶν ἀξιόλογος εὐφυῶς καιμένη ἐν πεδίῳ καλλίστῳ, μετὰ προαλείων. Ἔστι δὲ πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας, χώρας εὐφορώτατης σίτου, οἴνου, ἐλαίου, σπέρματος, βόμβακος καὶ τῶν παραπλησίων, ἐκτεινομένης καθ' ἅπασαν τὴν ὑπὸ τῶν πάλαι πεδιάδα (C. Campestris) καλουμένην Κιλικίαν, ἥτοι πρὸς Ν. ἀπὸ τῆς Μεσογείου, πρὸς Α. ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας (Sandjak) τῆς Σίς, πρὸς Δ. ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς Ταρσῦ, πρὸς Β. δὲ ἀπὸ τῆς σατραπείας Ἰουνίου. (α) ἔχει οἰκοδομὰς ἀξιολόγους, τέμενος ὀθωμανικὸν (τῆζαρίον) μέγα καὶ εὐκτιστον, σχολεῖον καὶ γυμνάσιον (μεδρεσέ) ὀθωμανικόν. Οἱ δὲ κάτοικοι χειμῶνος συμποσούνται εἰς 28 000, ἐξ ὧν πλείστοι μὲν οἱ Τούρκοι, εἴτα οἱ Ἀρμένιοι, Ἕλληνες δ' εὐάριθμοι λίαν. Τὸ κλίμα ἐνταῦθα χειμῶνος εὐκρατέστατον καὶ ὑγιαίνον· ἡ δὲ γῆ προάγει καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἐνικυτοῦ σικύου, ὑδροπέπωνας, (melon d'eau), ῥόας καὶ ὕσπρια παντοδαπά, ἀλλὰ τὸ ἔαρ ἀφόρητον· διότι περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου οὕτως ὑπερβάλλον ἐστὶν ὁ καύσων, ὃ δὲ ἀπὸ πνιγνός καὶ νοσηρότατος, ὥστε οἱ κάτοικοι φεύγουσιν ἐπὶ τὰ ὑπερκαίμενα ὄρη τοῦ Ταύρου περίπου τὰς 12 ἢ 15 λεύγας ἀπέχοντα, ὅπου διατρίβουσιν ἐπὶ ἑξ μῆνας (6). Οἱ δὲ λόφοι οὗτοι καλύπτονται ὑπὸ δασῶν πυκνοτάτων καὶ διαρρέονται ὑπὸ ῥυάκων ἀενάων καὶ ἄντρα δὲ ὄρωνται τὸν ἀριθμὸν ὑπερβαίνοντα (γ). Ἐν δὲ τῇ πόλει μένουσιν ἔμποροί τινες μόνον ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν διαβαίνοντων ὁδοιπόρων καὶ οἱ φύλακες τῶν διχοφύων μερῶν τῆς πόλεως.

Ὡς ἐνδημία δὲ τῇ χώρᾳ νοσήματα δυνάμεθα ἐν παρόδῳ νὰ σημειώσωμεν θέρους μὲν πυρετοὺς διαφορούς· οἱ οἱ συνεχεῖς, οἱ τυφοειδεῖς, οἱ σηπεδοειδεῖς, ἰδίως δὲ οἱ διαλείποντες, μετὰ συμφορήσεων ἀθρόων εἴτε πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἢ τὰς μῆνιγγας, εἴτε ἐν τῷ πεπτικῷ σωλῇ καὶ τὰ παρακαίμενα ὄργανα. Εἴτ' ἀποπληξίαι, ὀφθαλμίαι τὸ πλεόν καὶ διάφορα δερματικά ἐξανθήματα. Κατὰ δὲ τὰς χειμερινὰς καὶ ὑγρὰς ὥρας παρατηρεῖται ἡ ἐκλυσις τῶν δυνάμεων, αἱ ἐνδημίαι τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, ἡ διάρροια, ἡ δυσεντερία, ἡ γαστροεντερίτις, ἡ χολέρα καὶ τὰ παραπλησια.

Α. ΚΟΥΤΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ.

## ΕΚΘΕΣΙΣ

## ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

Τῷ

Κ. R. WHATELY.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰδε φυλλάδ. 212).

—οοο—

Ἐπειδὴ δὲ πρωτίστη ἀρχὴ τῆς συλλογιστικῆς θεωρίας, κατὰ τὸν Συγγραφεῖα, εἶναι ὅτι πᾶν εἶδος ἀποδείξεως περὶ οἰονδήποτε ἀντικείμενον καὶ ἂν στρέφεται, εἶναι πάντοτε μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐνέργεια ἥτις δύναται καθαρῶς νὰ παρασταθῇ ὑπὸ συλλογιστικῆς μορφῆς, ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι καὶ ἡ ἐπαγωγὴ, καθ' ὅσον ἐκ τῶν καθ' ἑκαστον ἐξάγομεν, τὸ καθόλου ἢ ἐκ τινῶν μερικῶν γεγονότων γενικὸν τι συμπέρασμα, δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἀποδεικτικὴ τις ἐργασία ἥτις ἐπομένως δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συλλογιστικῶς· διότι εἰς τὴν ἐπαγωγὴν πρέπει δύο τινὰ νὰ διακρίνωμενται, ἡ ἐργασία τοῦ διερευνᾶν καὶ τοῦ συναθροῖζειν γεγονότα, καὶ ἡ τοῦ ἐξάγειν τι ἐκ τούτων τῶν γεγονότων καὶ ὑπὸ μὲν τὴν πρώτην ἐποφὴν ἡ ἐπαγωγὴ εἶναι, κατὰ τὸν Συγγραφεῖα, ἐκτὸς τῆς δικαιοδοσίας τῆς Λογικῆς, ὑπὸ δὲ τὴν δευτέραν καὶ αὐτὴ δύναται, καθὼς πᾶν ἄλλο εἶδος ἀποδείξεως, νὰ ἐκτεθῇ ὑπὸ συλλογιστικῆς μορφῆς. Ἀλλ' ἡ σύγχυσις τῶν δύο τούτων σημεσιῶν τῆς λέξεως ἐπαγωγὴ ἐξώκειλε τινὰς εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ νὰ θεωρῶσι τὴν ἐπαγωγὴν ὡς ἀντικειμένην εἰς τὴν συλλογιστικὴν μέθοδον, καὶ ὡς προέχουσαν ταύτης εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀναζήτησιν, ἀντικαθιστῶντες εἰς τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὄργανον τὸ τοῦ Βάκωνος. ἵνα δὲ καταδείξωμεν τίνι τρόπῳ ὁ συγγραφεὺς πειρᾶται ὅπως μετατρέπῃ ἐπαγωγὴν τινὰ εἰς συλλογιστικὴν μορφήν, ἃς λάβωμεν τὰ ἐφεξῆς παραδείγματα.

Ὁ Φίλιππος ἀδιαφοροῦσε περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Γ. Καῖσαρ καὶ ὁ Ἀβγουστιος κ.λ.π. Τιοῦτος ἄρα εἶναι ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῶν κατακτητῶν.

Ἐκ τοῦ ὅτι διάφορα ἀτομικά πρόβια μπρυκῶνται, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει εἰς τὸ ἅλῳ εἶδος τῶν προβάτων.

Ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὁ Συγγραφεὺς ὅτι ἡ πρότασις ἡ περὶ τῶν ἀτόμων διαλαμβάνουσα εἶναι ἡ ἐλλείψεως καὶ ὅτι ἐξυπακούεται ἡ μείζων, καθὼς οὕτω κυρίως ἡ αὐτὴ κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν· δηλ. πᾶν εἴτι ἀνήκει εἰς τὰ παρατηρηθέντα ἄτομα ἀνήκει (βεβαίως ἢ πιθανῶς, κατὰ τὴν περίστασιν) καὶ εἰς τὴν ὅλην τάξιν εἰς ἣν ἐκτεῖνα ὑπάγονται. Ἐὰν δὲ ἡ μείζων συνήθως παραλείπεται, ὁ λόγος εἶναι ὅτι εὐκόλως ἐξυπακούεται, διότι εἶναι ἡ αὐτὴ πάντοτε κατὰ πᾶσαν ἐπαγωγὴν.

Ἀλλ' ἐνταῦθα ἀναφύονται δυσκολίαι τινὲς καὶ ἀπορήματα πρὸς πλήρη παραδοχὴν τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Συγγραφεῖα· διότι τὸ νὰ προσλαμβάνῃ ἡ ἐπαγωγὴ συλλογιστικὴν μορφήν τοῦτο βέβαιον

(α) Dictionn. Géogr. par une société géogr. v. A d a n a.

(β) Paul Luc. I. c. Οἱ θεμερίοι οὗτοι τόποι Gaila ἐπιχωρίως ἐνομαζόμενοι, τοῦτέστιν ἀ γ ρ ε ε, ε ξ ο χ ή, κυρίως δὲ τόπος ἀγροῦ· νομὰς ἔχων, ἀρθροῦσαι πάντων τῶν ἐπιτελειῶν.

(γ) Omer voyage. I. I. p. 68.

οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμειβομένην ἢ ἀντιρρήσιν· ὅ,τι δὲ μάλιστα χρήζει διδασκαλίας καὶ ἐξηγήσεως εἶναι πῶς ἐσχηματίσαμεν εἰς τὸ πνεῦμα μας τὴν ἐξυπακουομένην ταύτην ἀρχήν, πᾶν εἴτι ἀνήκει εἰς τὰ παρατηρηθέντα ἄτομα, ἀνήκει καὶ εἰς τὴν ὁρίαν τάξιν εἰς ἣν ὑπάγονται, ἀρχήν, ἥτις καὶ τοι ποικιλοτρόπως ἐκφραζομένη ἐμπεριέχει ὁμῶς ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μεταμφιέσεις τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα, τὸ αὐτὸ σημαίνον, ἥτοι τὴν σταθερότητα τῶν Νόμων τῆς φύσεως. Ἀλλὰ πῶς ἐρθῶσμεν εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην; διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἤ ἀπὸ γε; ἀλλὰ τότε ἡ κυρία καὶ πρωτίστη διανοητικὴ ἐργασία εἶναι ἡ ἐπαγωγή, καὶ ὁ συλλογισμὸς δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ εἶδος ἢ μορφή ἐκείνης. Ἐὰν δὲ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, τότε πρόκειται νὰ ἀναδειχθῇ τίς ἡ ἀνωτέρα ἀρχή, ἐξ ἧς ἐκτεταται αὐτὴ ὡς συμπέρασμα.

Ἵνα δὲ κατανοήσωμεν κάλλιον τὴν ἀξιολογότητά τῆς ἐπαγωγικῆς ἐργασίας, εἰς ἣν χρεωστοῦνται αἱ σημεριναὶ μεγάλαι κατακτήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, ἃς θέσωμεν ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους τὸ πρόβλημα ὅπερ ἡ Λογικὴ ὀρεῖται νὰ λύσῃ, ἂν μέλλῃ νὰ συστήσῃ ὄντως ἐπιστημονικὴν θεωρίαν τῆς ἐπαγωγῆς. Διατί ἄλλοτε μὲν κρίνομεν μετ' ἀδιαλείπτου πεποιθήσεως περὶ τῆς σταθερᾶς ἐπαναλήψεως φαινομένου τινός, ἄλλοτε δὲ ὅχι; διατί ἄλλοτε μὲν ἔχομεν πλήρη βεβαιότητα ὅτι τὸ μέλλον θέλει ὁμοιάζειν μὲ τὸ παρελθόν, ὅτι τὸ ἄγνωστον εἶναι ἀκριβῶς ὅμοιον μὲ τὸ γνωστόν, ἄλλοτε δὲ καὶ τοὶ εὐρόντες πάντα εἰς τὰς παρατηρηθείσας περιπτώσεις ὁμοιόμορφόν τι καὶ ἀμετάβλητον, δὲν συνάγομεν ὁμῶς ἐξ αὐτῶν εἰμὴ ἀσθενῆ τινα εἰκασίαν ὅτι τὸ αὐτὸ θέλει συμβαίνειν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἄλλας; διατί π. χ. ὅτε ὁ χημικὸς ἀνακαλύπτει τὴν ὑπαρξίν καὶ τὰς ιδιότητας οὐσίας τινός, εἰμεθ' ἐντελῶς πεπεισμένοι ὅτι τὸ συμπέρασμα εἰς ὃ ἐφθασεν ἀληθεύει καθολικῶς, ἂν καὶ ἡ ἐπαγωγή τοῦ βασιζέσθαι ἐπὶ μοναδικῆς τινος περιστάσεως ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας τὸ σύνολον τῶν περιστάσεων ἐν αἷς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παρετηρήθη ὅτι οἱ κόρακες εἶναι μελανόχροες δὲν θεωρεῖται ὡς ἀποχρῶσα ἀπόδειξις ἀπέναντι ἀξιοπίστου μάρτυρος διαβεβαιούντος ὅτι εἰς ἀπώτατον μέρος τῆς γῆς εἶδε κόρακα λευκόφαιον;

Διατί εἰς τινὰς περιστάσεις μοναδικόν τι γεγὸς ἐξαρκεῖ εἰς ἐντελὴ ἐπαγωγὴν, ἐνῶ εἰς ἄλλας μυρίας οὐδ' ὅλως δύναται νὰ συστηθῇ γενικὴ πρότασις; Ἰδοὺ τὸ μέγα πρόβλημα εἰς τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ὀρεῖται νὰ ἐπασχοληθῇ ἡ Λογικὴ, ἥτις, Ἵνα ἀποδῇ τελεσφόρος γονίμων καρπῶν εἰς τοὺς σπουδάζοντας, ἀνάγκη νὰ ὑποβάλῃ εἰς δοκιμασίαν καὶ ἀνάλυσιν τὰς μεθόδους τῶν ἐπαγωγικῶν οὐχ ἥττον ἢ τῶν ἐξαγωγικῶν ἐπιστημῶν· ἀνάγκη νὰ πραγματευθῇ χωρὶς τὰς δύο ταύτας ἐργασίας τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῆς ἐπαγωγῆς, νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὰ εἰς ἑκατέραν ἰδιόζοντα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις των, καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς παρατηρήσεως καὶ ἐρεῦνης τῶν γεγο-

νότων ν' ἀνιχνεύσῃ τοὺς νόμους ὑφ' ὧν ἑκατέρα διεσθύνεται κατ' ἀντίθετον ὁδὸν εἰς τὸν πρὸς ὅν ὁρον τῆς, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίτευξιν, ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ νὰ συνάψῃ εἰς ἓν τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὄργανον μὲ τὸ τοῦ Βάκωνος.

Ἀλλ' ἐὰν μετὰ τὰς ἀποκλειστικὰς τοῦ Συγγραφέως σκέψεις περὶ τῆς ἐπαγωγῆς διεξέλθωμεν τὰ λοιπὰ τέσσαρα κεφάλαια τοῦ αὐτοῦ Βιβλίου, διαλαμβάνοντα τὸ μὲν Β' περὶ ἀνακαλύψεως τῆς ἀληθείας, τὸ δὲ Γ' περὶ ἐξαγωγῆς καὶ ἀποδείξεως, τὸ δὲ Δ' καὶ Ε' περὶ λεκτικῶν καὶ πραγματικῶν ζητημάτων καὶ περὶ πραγματισμοῦ, ἀπαντῶμεν πολλὰς ἐμβριθεῖς θεωρίας ἐκτεθειμένας μὲ ὁρεῖαν κρίσιν καὶ σύντονον λογικὴν δύναμιν, ἐξ ὧν δύνανται ν' ἀρυσθῶσι γνώσεις χρησιμεύουσαι εἰς πάντα κλάδον μαθήσεως.

Καὶ πρῶτον εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ εἰς δύο εἶδη διαίρεσις τῆς γένεως ἀληθείας καὶ τῆς ἀνακαλύψεως· διότι ἀλήθειαι τινὲς πρὶν ἢ ἀνακαλυφθῶσιν ἦσαν ἀπολύτως ἄγνωστοι, μηδ' ὅλως ἐμπεριεχόμεναι εἰς ἄλλο τι προηγουμένως γνωστόν. Τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ κυρίως λεγόμενα γεγονότα, ὅτε πρῶτην φορὴν γίνονται γνωστὰ εἰς τὸν μηδεμίαν προλαβοῦσαν ἔχοντα γνώσιν ἱκανὴν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ συμπεράνῃ ἐκεῖνα ἐκ τῶν προτέρων· ὡς π. χ. ἐὰν μᾶς πληροφορήσῃ τις ὅτι ὁ στρατὸς μας ἐνίκησεν ἐν Χαιρωναίᾳ, ἡ ὅτι ὁ ἀργυρὸς εἶναι βαρύτερος τοῦ χρυσοῦ. Ἡ μετάδοσις τοῦ εἶδους τούτου τῶν γνώσεων συνήθως καὶ κατ' ἀκριβοῦς ῥημοσύνην καλεῖται *πληροφορία*, ἣν λαμβάνομεν διὰ τῆς μαρτυρίας ἢ τῆς παρατηρήσεως.

Τὸ δὲ ἄλλο εἶδος τῶν ἀνακαλύψεων εἶναι πάντα διαφόρου φύσεως. Ὅ,τι δύναται νὰ ἐξαχθῇ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, ἐπομένως δὲ ἐμπεριέχεται εἰς ἄλλο τι προηγουμένως γνωστόν, τὸ παραδεχόμεθα βασιζόμενοι ἐπὶ τούτου τοῦ λόγου, καὶ ὅχι ἐπὶ τῆς μαρτυρίας ἢ τῆς παρατηρήσεως. Οὕτω π. χ. εἰς μακρὰν τινα Σειρὰν ἀποδείξεων ὁ Μαθηματικὸς μᾶς χειραγωγεῖ μόνον νὰ κάμνωμεν χρήσιν τῶν ἰδίων μας γνώσεων, ὑποδεικνύων ἡμῖν ὅσα προηγουμένως εἰχομεν παραδεχθῆν. Ἐντεῦθεν δ' ἴσως ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ ἡ Πλατωνικὴ θεωρία τῶν ἀναμνήσεων.

Ἡ μετάδοσις λοιπὴν τοιούτων γνώσεων ἐμπεριεχομένων εἰς ἄλλας προηγουμένας καλεῖται κυριώτερον *διδασκαλία*. Καὶ αὕτη δὲ ἡ κοινὴ χρῆσις ἐπιβεβαιῶσθαι τὴν διάκρισιν ταύτην, διότι συνήθως λέγομεν ὅτι ὁ μὲν ἱστορικὸς μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν, ὁ δὲ Μαθηματικὸς ἡ ὁ ἡθικολόγος μᾶς διδάσκει τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης των. Εἰς τὰ καθ' ἑκάστην Μαθηματικὴν π. χ. καὶ εἰς πολλὰς τῆς ἡθικῆς προτάσεις οὐδεμίαν ἀλήθειαν δίδεται μὴ ἐμπεριεχομένη εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς, τοὺς ὁρισμοὺς καὶ τὰ ἀξιώματα· οὐδὲν γεγονὸς ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐξακριβώσωμεν, οὐδεμίαν ἐπαγωγὴν νὰ κάμνωμεν· τὸ πᾶν σχεδὸν συνίσταται εἰς τὴν συλλογιστικὴν ἐνέργειαν. Ἀπεναντίας δὲ εἰς τὴν Γεωλογικὴν ἀπαιτεῖται ἡ ὅσον ἐνδοκίμους ἐκτενεστέρα πληροφορία· καὶ μόνον ὅτι ἀνευ ὕγιους συλλογι-

σμοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐφελθῶμεν τῆς ἀποκτηθείσης γνώσεως, εἶναι ὅμως κατὰ δόξαν πόσον ἀναγκαία καθίσταται ἡ ἀκριβὴς καὶ εὐρεῖα τῶν γεγονότων παρατηρήσεις. Ὅθεν ταύτας μὲν ὀνομάζει ὁ Συγγραφεὺς φυσικὰς ἀνακαλύψεις, τὰς δὲ ἐκ τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν ἐξαγομένους *Λογικὰς*. Ἡ διάκρισις ὅμως αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ εἰ μὴ μόνον ὡς σχετικὴ· διότι πολλαὶ ἀλήθειαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ὡς πρὸς τὸν ἐπιστήμονα τῶν γεγονότων, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἀγροῦντα αὐτά, εἶναι νέαι ἀλήθειαι τῆς πρώτης τάξεως. Εἰς μὲν τὸν φιλόσοφον, ὅστις φθάνει εἰς τινὰ ἀνακάλυψιν συλλογίζόμενος ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ παρατηρήσεων καὶ ἐξ ἐγνωσμένων ἀρχῶν, ἡ ἀνακάλυψις εἶναι λογικὴ· εἰς δὲ τοὺς πολλοὺς τοὺς ἀπείρους ἴσως ἀπάντων τῶν γεγονότων εἶναι φυσικὴ.

Οὕχ ἥτιον δὲ ἀξιοσημεῖωτα εἶναι καὶ τὰ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ ἀναφερόμενα περὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ ἀποδείξεως, αἵτινες δὲν εἶναι δύο διάφοροι ἐργασίαι, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ θεωρουμένη ὑπὸ δύο διαφόρους ἐποψείας, αἵτινες δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ δύο τρόποι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐργασίας τοῦ συλλογίζεσθαι. Ὁ ἐξάγων ἀποδεικνύει καὶ ὁ ἀποδεικνύων ἐξάγει· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐξάγειν μεταστρέφει τὸν νοῦν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων εἰς τὸ συμπέρασμα· τὸ δὲ ἀποδεικνύειν μεταστρέφει αὐτὸν ἐκ τοῦ συμπεράσματος εἰς τὰ τεθέντα. Ὅθεν καὶ τὰ ἐκ τῶν ῥημάτων τούτων παραγόμενα ὀυσιαστικά, ἐξαγωγή καὶ ἀπόδειξις εἶναι συνήθως ἐν χρήσει, ὅπως τὸ μὲν σημαίνει τὸ συμπέρασμα (ἦτοι τὴν ἐξαχθεῖσαν πρότασιν), τὸ δὲ τὰ τεθέντα. Ὅθεν λέγομεν Πῶς ἀποδεικνύεις τοῦτο; καὶ τί ἐξάγεις ἐκ τούτου; Εἰς μὲν τὴν πρώτην περίστασιν μᾶς δίδεται τὸ συμπέρασμα (ἦτοι προτίθεται ὡς Ζήτημα) καὶ ζητοῦμεν λόγους· εἰς δὲ τὴν δευτέραν μᾶς δίδονται τὰ τεθέντα καὶ ζητοῦμεν τὸ συμπέρασμα. Ἐκατέρω τῶν δύο τούτων περιστάσεων εἶναι ὁρισμὸς τοῦ συλλογίζεσθαι.

Ὅθεν τοῦ μὲν Φιλοσόφου ἔργον εἶναι τὸ ἐξάγειν, τοῦ δὲ δικηγόρου τὸ ἀποδεικνύειν. Ὁ μὲν ἐκ τινος μεγάλης πληθύος γνωστῶν καὶ παραδεδομένων ἀληθειῶν ζητεῖ νὰ ἐκφέρῃ εἰς φῶς ἀξιόλογον τινὰ ἀλήθειαν μέχρι τοῦδε ἀπαρατήρητον· ὁ δὲ ἔχει νὰ ὑποστηρίξῃ ὅσον ἐνεστὶ τινὰ πρότασιν. Ἐργον τοῦτου λοιπὸν εἶναι τὸ νὰ εὕρῃσκη μᾶςους ὅρους (αὕτη δὲ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος καλουμένη εὐρεσις).

Ἀλλ' αἱ δύο αὗται ἐργασίαι, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ, ἐκπηγάζουσιν ἐκ πάντη διαφόρων ἐξεων τοῦ πνεύματος, ἐπομένως δὲ ἀπαιτοῦσι διάφορον τρόπον ἀγωγῆς καὶ ἐξασκήσεως. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ δικηγόρου καὶ τὸ τοῦ δικαστοῦ ἀντίκεινται ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἐποψίν· διότι ὁ μὲν ὀφείλει νὰ εὕρῃσκη λόγους πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ πελάτου του, ὁ δὲ νὰ ἐξάγῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν προέρχεται ὅτι οἱ τὰ μάλιστα εὐδακίμοι ντεις εἰς τὸ πρῶτον στάδιον ἐνίοτε ἐξελέγχονται ἀνίκανοι εἰς τὸ δεύτερον καὶ τοὶ ἀσχο-

λούμενοι περὶ τὸ αὐτὸ ἀνταρξίμενον. Ὁ συνήγορος ἢ ὁ συζητητής, καὶ καθόλου ὁ ῥητορικός, ὅστις εἰς τὴν σφαῖράν του εἶναι εἰς ἄκρον ἐμπειρος, ἐνδέχεται νὰ ᾔῃαι ἀνεπιτήδειος εἰς φιλοσοφικὴν ἐρευναν· ἀπεναντίας δὲ ὁ ἐπιτηδείότερος φιλόσοφος δύναται νὰ ᾔῃαι ψυχρὸς εἰς τὴν συζήτησιν, μάλιστα δὲ ἐνῶ οἱ λόγοι, οἵτινες τὸν ἔφεραν εἰς τὸ συμπέρασμα καὶ ἔχουσι δι' αὐτὸν μεγάλην βαρύτητα, δὲν εἶναι ἴσως οἱ ἰσχυρότεροι καὶ εἰς τὴν ἀμνηστικότητα.

Τὸ συνήθεστον ὅμως λάθος εἶναι νὰ λησμονῇ ὁ Φιλόσοφος ἢ ὁ Θεολόγος τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔργον καὶ ἀναρμόστως ν' ἀναδέχεται τὸ τοῦ δικηγόρου.

Εἶναι βέβαια πολὺ ὠφέλιμον νὰ προσέχη τις εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δύο τούτων κλάδων, περὶ ἑκατέρου τῶν ὁποίων δύναται μὲν νὰ τεθῶσι κανόνες χρήσιμοι, δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέωνται.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ καὶ τῷ πέμπτῳ τῷ τελευταίῳ, ὅπερ ἐπιγραφόμενον περὶ πραγματισμοῦ δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ συνέχεια ἢ ἀνάπτυξις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ τετάρτου, ὁ Συγγραφεὺς ζητεῖ ν' ἀνιχνεύσῃ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν λεκτικῶν καὶ πραγματικῶν ζητημάτων· διότι εἶναι ἀνάγκη, λέγει, νὰ προσέχη τις εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην, ἵνα μὴ ὑποπίπτῃ εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ νὰ στιγματίζῃ ὡς ἀπλὴν λογομαχίαν ὃ, τι πραγματικῶς δὲν εἶναι τοιοῦτον, ἢ ἀπεναντίας νὰ ἐκλαμβάνῃ λέξεις ὡς πράγματα. Τὰ λεκτικὰ καὶ πραγματικὰ ζητήματα διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν στρέφονται περὶ τὴν τῶν ὄρων σημασίαν καὶ ἑκτασιν, τὰ δὲ περὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαζόμενα πράγματα. Ὅθεν εἰάν μὲν οἱ ἀμνησθητοῦντες δὲν διαφωνῶσιν ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα, τὰ ζήτημα εἶναι λεκτικόν, καθὼ ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς διαφόρου σημασίας καθ' ἣν ἑκάτερος μεταχειρίζεται τοὺς ὅρους· εἰάν δὲ ἀπεναντίας μεταχειρίζωνται μὲν τοὺς ὅρους κατὰ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν, διαφωνῶσιν ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου, τότε τὸ ζήτημα λέγεται πραγματικόν· διότι διαφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ἔχουσι γνώμην περὶ τοῦ προκειμένου πράγματος.

ὑποθεθείσθω π. χ. ὅτι δύο τινὲς ἀμνησθητοῦσιν ἂν ὁ Αὐγουστος ἦτον ἄξιός νὰ ὀνομάζεται μέγας ἀνὴρ. Ἀν ὁ μὲν ἐξ αὐτῶν περιελάμβανεν ὑπὸ τὴν λέξιν μέγας, ἀφιλοκερδῆ πατριωτισμὸν καὶ ἔρεκα τοῦτου τοῦ λόγου ἀπέκλειε τὸν Αὐγουστον τῆς τάξεως, καθὼ στερούμενον τῆς ποιότητος ταύτης, ὁ δὲ δὲν ἀνεγνώριζε μὲν εἰς αὐτὸν ταύτην τὴν ποιότητα, ἐμπεριελάμβανεν ὅμως ὑπὸ τὴν λέξιν μέγας μόνον μεγάλα διανοητικὰ πλεονεκτήματα, χαρακτῆρος ἐνέργειαν καὶ λαμπρὰ κατορθώματα, ἔπειτα ὅτι οἱ ἀμνησθητοῦντες δὲν διαφωνοῦσιν εἰμὴ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως, καὶ ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι λεκτικόν.

Ἐάν ὅμως ὁ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν Αὐγουστον τὴν ιδιότητα τοῦ πατριωτισμοῦ, ὁ δὲ τοῦ τὴν ἀρνεῖτο, ἀμφότεροι ἐμπεριλαμβάνοντες ὑπὸ τὴν λέξιν μέγας τὴν ἐννοιαν ταύτην, τότε τὸ ζήτημα εἶναι πραγματικόν.

Περαινών ὁ Συγγραφεὺς τὴν σπουδαίαν ταύτην πραγματείαν, ἣτις παρέχει εἰς τὸ πνεῦμα ὑγιᾶ τροφήν καὶ ἱκανὴν ὕλην περὶ τὸ μελετᾶν αὐτὸ ἐκαστὸ καὶ σκέπτεσθαι, ἐπισυνάπτει εἰς τὸ τέλος καὶ παράρτημα περιέχον πίνακα λέξεων ἀμφιβόλων, οἷαι εἰσι π. χ. ἀδιαφορία, ἀδύνατον, ἀλήθεια, ἀναγκαῖον, ἀξία, βέβαιον, ἐκκλησία, ἐκλογία, ἐν, ἐνδεχόμενον, κεφάλαιον, πείρα, τάσις, ταῦτόν, κ.λ. Ἐκθέτων δὲ τὴν διπορουμένην σημασίαν τῶν λέξεων τούτων, σκοπὸν προτίθεται ὥπως καταδείξῃ ὡς ἐν δοκιμίῳ ὅτι αἱ λέξεις, ὧν τὸ ἀμφιβολὸν συχνάκις παραβλέπεται ἐπιφέρει τὴν μεγαλητέραν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, εἶναι αἱ κοινότεραι καὶ συνηθέστεραι, εἶναι ἐκείναι, τῶν ὁποίων τὸ σημανόμενον οἱ πλεῖστοι δοξάζουσιν ὅτι οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, ἐνθ' αὐταὶ μάλιστα ὑπόκεινται εἰς κίνδυνον διότι αἱ συνήθεις καὶ τετριμμέναι λέξεις, ἐυκολώτατα ὀλισθαίνουσιν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην σημασίαν, χωρὶς καὶ νὰ παρέχῃ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν ὅτι εἶναι ἀμφιβολοί.

Οὕτω ὁ ὅρος π. χ. τὸ αὐτὸ ἦ, κοινότερον, τὸ ἴδιον ἐκλαμβάνεται συνήθως κατὰ τινα ἔννοιαν πάντη διάφορον τῆς ἀρχικῆς τοῦ ἐφαρμοζομένης εἰς ἓν μόνον ἀντικείμενον καὶ τοσοῦτον ἀπλῆς καὶ καθαρᾶς οὐσίας, ὥστε εἰς μέτῳ ἤθελε πειραθῆναι τις νὰ τὴν ἐξηγήσῃ δι' ἄλλης τινὸς ἀπλουστεράς καὶ σαφεστεράς· κατὰ δὲ τὴν δευτερεύουσαν αὐτῆς ἔννοιαν, σημαίνει ἄκραν καὶ πλήρη ὁμοιότητα. Ὅταν διάφορα ἀντικείμενα ἀδιακρίτως ὁμοιάζωσι, λέγομεν ὅτι εἶναι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, καθὼς λ. χ. λέγοντες ἡ οἰκία αὕτη ἐκτίσθη ἐκ τῶν αὐτῶν λίθων ὡς ἐκείνη, ἐννοοῦμεν μόνον ὅτι οἱ λίθοι δὲν διακρίνονται ὡς πρὸς τὰς ποιότητάς των· ἀλλ' ὅχι ὅτι καταστραφείσης τῆς μιᾶς οἰκοδομῆς ἐκτίσθη ἡ ἄλλη ἐκ τοῦ ὑλικοῦ ἐκείνης. Ἐνθ' ἡ ταυτότης, κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς σημασίαν, οὐδὲ καὶ περιέχει ἀναγκαίως ὁμοιότητα· διότι λέγοντες περὶ τινος ἀνθρώπου ὅτι πρὸ τινος χρόνου ἔπαιθε μεγάλην ἀλλοίωσιν, ἐννοοῦμεν ὅτι εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ τοι διάφορος κατὰ τινας ποιότητας· ἀλλ' ὡς δὲν ἦτον αὐτός.

Οὐδὲν ἄλλο τι ἴσως συνάτεινε μᾶλλον εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ πραγματισμοῦ ἢ ἡ ἀπροσεξίς ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἀμφιβολίαν. Ὅταν διάφορα ὑποκείμενα ἔχωσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην, ἢ ἰδέαν, πολλοὶ παραβλέποντες τὴν ἀληθῆ ἐκθεσιν τοῦ πράγματος, ὅτι δηλ. αὐτὰ διαρροῦνται ὁμοίως, ζητοῦσι κάτε τι μᾶλλον σκοτεινὸν καὶ μυστηριώδες, φανταζόμενοι ὅτι μέλλει νὰ ᾖ καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, κατὰ τὴν πρώτην ἔννοιαν, ὅπερ, καὶ τοι μὴ ἀτομικὸν εἶναι ἐνταυτῷ πρὸν εἰς τὸν νοῦν ἐκάστου τῶν ὑποκειμένων τούτων. Ἐντεῦθεν ἄρα εὐκόλως ἀνεφύη ἡ Πλατωνικὴ θεωρία τῶν ἰδεῶν, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶναι πραγματικόν τι, αἰδίον ἀντικείμενον, ὑπάρχον ὁλόκληρον καὶ πλήρες εἰς ἕκαστον τῶν ἀτομικῶν ἀντικειμένων ἅτινα καλοῦνται διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. Ἐντεῦθεν πρῶτον εἰς τὴν Ποιητικὴν Μυθολογίαν, καὶ ἔπειτα ἴσως εἰς τὴν

δημώδη πίστιν, ἡ Τύχη, ἡ Ἐλευθερία, ἡ Φρόνησις ἐπροσωποποιήθησαν, ἀπεθεώθησαν καὶ δι' ἀγαλμάτων ἀπεικονίσθησαν. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ σημερινοὶ Ἴνδοι παρατηροῦντες τὰ ὅμοια συμπτώματα τὰ χαρακτηριστιζόμενα διὰ τοῦ ὀνόματος εὐλογία, καὶ τὴν διὰ προσφάσεως μετάδοσιν τῆς νόσου, πιστεύουσιν ὅτι ἡ εὐλογία εἶναι θεὰ ἐναρκουμένη εἰς ἕκαστον πάσχοντα.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀρκεῖ ὥπως καταδείξῃ καὶ τὴν ἀμφιβολὸν τῆς γλώσσης χρῆσιν, καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀφαιρῆναι τοιαύτας ἀμφιβολίας.

Ἀλλ' ὁ Συγγραφεὺς, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ πρῶτου πονήματος διαβεβαίωσεν ὅτι ἡ Λογικὴ στρέφεται ὁλοσχερῶς περὶ τὴν γλῶσσαν, ὥρρισε νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν ἐρεῦναν τῶν ἀμφιβόλων λέξεων, ἀλλ' ἐξετάζων τὸ περὶ γλώσσης ζήτημα ὑπὸ τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἐποψίν καὶ πραγματευόμενος τὸ θεμελίσιον τοῦτο ὄργανον τῶν διανοητικῶν ἐργασιῶν μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ὀξυνοίας καὶ ἐπιτηδεϊότητος, νὰ διεξέλθῃ ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης καὶ περὶ τῆς σημαντικῆς ἐπιφύσεως ἣν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῶν ἐννοιῶν καὶ ὡς ἐκ τούτων ἐπὶ τῆς κρίσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ, οὐχ ἥττον δὲ ἢ καὶ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ προσδιορίζειν τὴν σημασίαν τῶν γενικῶν ὀρων, ἐξ οὗ ἀναγκαίως παρέπεται τὸ ὀρθῶς διανοεῖσθαι καὶ σκέπτεσθαι.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς περαινοῦντες τὴν ἐκθεσιν ταύτην λαμβάνομεν ἀφορμὴν ὥπως ὑπομνήσωμεν τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν λογίους, ὅτι ἡ μετὰ ζήλου καὶ σπουδαιότητος καλλιέργεια τοῦ κλάδου τούτου τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν ἐκτελουμένη εὐστόχως κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, οὐχὶ μόνον εἰς τὴν διανοίαν περιποιεῖται ἰσχυροποίησιν, καταρτισμὸν καὶ ὀξύτητα περὶ τὴν τοῦ ἀληθοῦς ἐκζήτησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαμορφουμένην ἡμῶν γλῶσσαν ἐγγυᾶται ἀσφαλῆ καὶ βέβαιον πρῶτον διὰ τοῦ ἀκριβοῦς καὶ σταθεροῦ προσδιορισμοῦ τῶν λέξεων, διὰ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν μεταβολῶν εἰς τὰς σημασίας των, διὰ τῆς λεπτῆς διακρίσεως τῶν συνωνύμων, ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς μᾶλλον ἢ ἥττον κατ' ἀρχῆς διακρίσεως τῆς τῶν ἰδεῶν σχέσεως, διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς δημιουργίας σαφῶν καὶ προσδιορισμένων ὄρων χρητιμευόντων ὡς συμβόλων εἰς παράστασιν νέου συνδυασμοῦ ἰδεῶν, νέων ἀνακκλύψεων, καθόλου δὲ εἰπεῖν διὰ τῆς ἐπεξεργασίας καὶ ἐξελικτικῆς ἀπκῶν ἐκείνων τῶν γλωσσικῶν ιδιοτήτων καὶ χαρακτηριστῶν, οἵτινες συμπεριλαμβανόμενοι ὑπὸ μίαν κοινὴν προσσηγορίαν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι τὸ Λογικὸν τῆς γλώσσης στοιχεῖον. (1)

Κεφαλληνία, τῇ 20 Φεβρουαρίου 1858.

Θ. ΚΑΡΟΥΣΟΣ.